

Marknadens gigantiska haveri

Av Lester R. Brown

När Nicholas Stern, tidigare chefsekonom på Världsbanken, gav ut sin banbrytande undersökning i slutet av 2006 om framtidens utgifter för klimatförändringen talade han om marknadens gigantiska haveri. Han avsåg därmed att marknaden totalt hade misslyckats med att inbegripa klimatförändringen i kostnaderna för förbränningen av fossila bränslen. Kostnaderna, hävdade han, skulle mätas i tusentals miljarder dollar. Skillnaden är enorm mellan de fossila bränslenas marknadspriser och de priser som också inbegriper samhällets kostnader för miljön.

Ursprunget till vårt dilemma idag ligger i den massiva tillväxten i människans företagsamhet under det senaste århundradet. Sedan år 1900 har världens ekonomi ökat till det 20-dubbla, och världens folkmängd till det fyrdubbla. Även om det fanns områden redan år 1900 där den lokala efterfrågan översteg de naturliga systemens kapacitet, så var det inte ett globalt problem. Det fanns skogsskövling på en del håll, men överuttag av grundvatten hade man inte hört talas om, överfiske var sällsynt och kolutsläppen var så låga att de inte hade någon allvarlig konsekvens för klimatet. De indirekta kostnaderna för dessa tidiga överdrifter var försumbara.

Nu när ekonomin är så omfattande som den är, kan de indirekta kostnaderna för att förbränna kol – kostnaderna för luftföroreningar, surt regn, förstörda ekosystem, och klimatförändring – överstiga de direkta kostnaderna, alltså för kolgruvdriften och transporten till kraftverket. Följden av att man försummat att ta upp dessa indirekta kostnader i räkenskaperna är att marknaden undervärderar många varor och tjänster, och därmed skapas ekonomiska snedvridningar.

Som ekonomiska beslutsfattare är vi alla beroende av marknaden för vägledande information – antingen vi är konsumenter, företagsplanerare, politiska strateger eller investerande bankirer. För att en marknad ska fungera och de ekonomiska aktörerna kunna fatta förnuftiga beslut, måste marknaden ge oss en rättvisande information, inklusive den fulla kostnaden för produkterna vi köper. Men marknaden ger oss felaktig information idag, och följderna är att vi fattar dåliga beslut, så dåliga att de nu hotar hela civilisationen.

Marknaden är på många sätt en otrolig institution. Den fördelar resurser med en effektivitet som ingen central planeringsenhet kan nå upp till och den balanserar utan svårighet tillgång och efterfrågan. Men marknaden har några fundamentala svagheter. Den inbegriper inte varornas indirekta tillverkningskostnader i priserna. Den värdesätter inte naturens tjänster på rätt sätt. Och den respekterar inte trösklarna för hållbar avkastning i naturliga system. Den sätter dessutom kortsiktighet före långsiktighet, och visar inte mycket hänsyn mot framtida generationer.

Ett av de tydligaste exemplen på detta gigantiska marknadshaveri kan iaktas i USA, där bensinpriset på en bensinstation i mitten av år 2007 var 0,80 dollar/liter. Men detta pris täcker bara utgifterna för att upptäcka oljan, pumpa upp den till ytan, raffinera den till bensin och distribuera bensinen till bensinstationerna. Det bortser från kostnaderna för att klimatet förändras, från de svällande militära utgifterna för att tillförsäkra USA olja i det politiskt instabila Mellanöstern, från sjukvårdskostnaderna för att behandla dem som fått sjukdomar i andningsorganen av att andas förorenad luft och från kostnaderna för skatte-subsidier till oljeindustrin (till exempel bidragen som kompenserar ägaren till en oljekälla för att oljan så småningom kommer att ta slut).

En undersökning gjord av *The International Center for Technology Assessment* visar att dessa kostnader nu är sammanlagt nästan 3,17 dollar/liter för bensin som förbrukas i USA. Om detta läggs till de 0,80 dollar/liter som själva bensinen kostar, skulle bensinkonsumenterna betala nästan 4 dollar/liter för bensinen. I verkligheten är det mycket dyrt att förbränna bensin, men marknaden säger oss att det är billigt, och snedvrider på det sättet på det grövsta den ekonomiska strukturen. Den utmaning regeringar världen över står inför, är att omforma skattesystemet genom att systematiskt inbegripa de indirekta kostnaderna i skatterna, så

att man säkerställer att priset på produkter återspeglar samhällets fulla kostnad för dem och samtidigt kompensera för detta genom att sänka inkomstskatterna.

En annan marknadsförvrängning blev i högsta grad tydlig sommaren 1998 när Chang Jiangs floddal i Kina, där nästan 400 miljoner människor bor, föröddes av historiens värsta översvämningar. De skador på 30 miljarder dollar som blev följden, översteg värdet av den kinesiska riskörden för ett helt år.

Efter många veckors översvämningar meddelade regeringen i Beijing ett förbud mot att fälla träd i Chang Jiangs flodbäcken. Regeringen rättfärdigade detta med att framhäva att träd som står kvar är värda tre gånger så mycket som fällda träd: det skydd mot översvämningar som skogarna står till tjänst med var långt mera värdefullt än virket från träden. I själva verket var marknadspriset missvisande med en faktor på tre.

Denna situation har ibland paralleller i affärsvärlden. På slutet av 1990-talet uppträdde *Enron*, det texasbaserade energihandelsbolaget på omslaget på fler affärstidningar än kanske något annat affärsföretag i USA. Det var iögonfallande framgångsrikt. Det var *Wall Streets* favorit och USAs sjunde värdefullaste bolag i början av år 2001. Tyvärr höll det inte måttet, för när oberoende granskare började skärskåda *Enrons* räkenskaper i slutet av 2001 upptäckte de att företaget hade utelämnat vissa kostnader ur redovisningen. När man tog med dessa kostnader var *Enron* värdelöst. Aktierna, som hade sålts för upp till 90 dollar styck, såldes plötsligt för småpengar. *Enron* var bankrutt. Sammanbrottet var totalt. Bolaget finns inte längre.

Vi gör nu precis så som *Enron* gjorde. Vi utelämnar kostnader ur bokföringen, men i en mycket större skala. Vi koncentrerar oss på ekonomiska nyckeltal som ekonomisk tillväxt och ökad internationell handel och nya investeringar och situationen ser bra ut. Men om vi tar med alla indirekta utgifter i beräkningen, dem som marknaden inte tar med när priset sätts, då framträder en helt annan bild. Om vi envisas med att utesluta dessa kostnader ur bokföringen, kommer vi att drabbas av samma öde som *Enron*.

Idag, mer än någonsin förr, behövs politiska ledare som förmår se det stora sammanhanget, som förstår förhållandet mellan ekonomin och de ekologiska system som bär upp ekonomin. Och eftersom regeringar i första hand anlitar rådgivare som är ekonomer, behöver vi ekonomer som kan tänka så som ekologer. Olyckligtvis är de sällsynta. Ray Anderson, som skapat företaget *Interface* med säte i Atlanta, och som leder detta företag, som är en världsledande tillverkare av industrimattor, är synnerligen kritisk mot den ekonomi som lärs ut på många universitet: "Vi fortsätter att lära dem som studerar ekonomi att lita på marknadens 'osynliga hand', fastän denna osynliga hand helt tydligt är blind för yttre förhållanden och behandlar kraftiga subventioner, till exempel i form av krig för att skydda oljebolagens olja, som om dessa subventioner var berättigade. Kan vi verkligen lita på att en blind osynlig hand kan fördela resurser på ett rationellt sätt?"

Utdrag ur kapitel 1 "På tröskeln till en ny värld", i [Lester R. Brown, Plan B 3.0 Uppdrag: rädda jorden!](#) (Addera Förlag) Boken kan köpas, eller laddas ner gratis, från www.planb3.se

Den amerikanska förlagan Lester R. Brown, [Plan B 3.0: Mobilizing to Save Civilization](#) (New York: W.W. Norton & Company, 2008), finns också fri att ladda ner, eller köpa på www.earthpolicy.org/Books/PB3/index.htm.

Källa: http://www.earthpolicy.org/Books/Seg/PB3ch01_ss2.htm